

Nəriman Nərimanovun Həştərxanda mollaların və tatar məktəbləri müəllimlərinin yığıncağındakı nitqi

(20 dekabr 1918-ci il)

Nəriman Nərimanov həyat yoldaşı Gülsüm xanım ilə birlikdə; 1915-ci il.

Kilsənin dövlətdən və məktəblərin kilsədən ayrılması xüsusundakı dekret çoxlarının başını qızıqdırıb və **fitnə-fəsadçılar da fürsətdən istifadə edərək müsəlman camaatı arasında belə yalan xəbərlər yayırlar ki, guya tez zamanda Şura hökuməti məscidləri bağlatdıracaq və sair...**

Bəs kilsəni dövlətdən ayırmaq nə deməkdir? Bu ancaq o deməkdir ki, kilsəni, dini dövlətin təsirindən azad etmək lazımdır. Bu o deməkdir ki, ruhanilər: mollalar, keşişlər kənardan heç bir təsir olmadan istədikləri dini, şəriəti təbliğ etsinlər. Kilsəni dövlətə tabe etmək mollalara, keşişlərə pul, qızıl, vəzifə, rütbə verib satılmaz və alınmaz əsl dinin tələblərini deyil,

dövlətə lazım olan şeyləri təbliğ etməyə məcbur etmək deməkdir. Din, iman azad olmalıdır. İman şəxsi bir işdir; bu, hər bir şəxs üçün müqəddəs olan hissidir; onu satmaq və almaq olmaz, zorla bir adamı bir dinə gətirmək olmaz. Nikolay keşişlərinin, missioner İliminski kimilərinin nə kimi işlər gördüyü hamınızın yaxşı yadındadır. Bunlar pula, rütbəyə və vəzifəyə satılaraq sizin içərinizdə xristianlığı yayırdılar. Rusiya müsəlmanlarının baş Ruhanişi olan bizim müfti Sultanov da rus dövlətinin sabiq çarı Nikolayın puluna casus sifətilə Məkkəyə getmişdi. Budur, belə biabırçı şeylər olmamaq üçün, dinin, imanın, hər bir şəxsin və müəyyən bir xalqın müqəddəs hissənin təhqir və rəzil edilməməsi üçün bəlanın kökünü çıxarıb atmaq lazımdır. **Bəlanın kökü isə haman oradadır ki, imperialist dövlətlər, zadəganların, bəylərin, xanların, mülkədarların dövlətləri hakimiyyəti öz əllərində saxlamaq istəyərək və sadəcə camaatın avamlığından, sadələvhlüyündən istifadə edərək dini, daha doğrusu müəyyən bir dini nəzəriyyənin vaizləri də öz düşmənləri olan fəhlələrlə və kəndçilərlə mübarizə aparmaq üçün əllərində bir alət edirlər.**

Məsələn, hamı Avropa dövlətləri, İsanın buyurduğuna əməl etmək əvəzinə (kimsəni öldürmə) qanlı müharibə aparırlar. Xristian və müsəlman ruhaniləri isə nəinki susub səslərini çıxarmırdılar, hətta məscidlərdə və kilsələrdə qardaş qırğını müharibəsi ideyasını vəz və təbliğ edirdilər.

Görürsünüzmü, dövlətin təzyiqlə altında ruhanilərin pozğunluğu nə yerə gəlib çıxır...

Uşaqların ruhani tərbiyəsini bu kimi ruhanilərə tapşıra bilərikmi. Şura hökuməti isə tərbiyənin əsasını zəhmətdə, siyasi vicdanda, bərabərlikdə, qardaşlıqda görür. Şəriət dərşinin nə cür keçildiyi bizə də, sizə də yaxşı məlumdur. «Yaxın adamı, özünü sevən kimi sev» ideyasını təbliğ etmək əvəzinə, talançılıq ideyasını təbliğ edirdilər. Bu müntəzəm surətdə baş verən talanlara səbəb nə idi? Bu, müstəbid çar məktəbi tərbiyəsini nəticəsi deyildimi?

Bizimkilər nə edirdilər? İsanı böyük nəbi, böyük peyğəmbər olaraq tanıyırdılar, onun ümmətini isə kafir adlandırırdılar. Yəhudi xaxamları da bizimkilərdən dala qalmırdılar. **Yox, Şura məktəbində buna dözmək olmaz. Şura məktəbinin vəzifəsi uşaqlara sosializm–qardaşlıq ruhunda, bərabərlik və azadlik ruhunda tərbiyə verməkdir. Nəhayət biz deyirik: vicdan azad olmalıdır, din, iman isə vicdan işidir. Biz uşaqları bu və ya başqa dinə iman gətirməyə məcbur edə bilmərik. Yaşlı adamların da iman və etiqadı ilə bizim işimiz yoxdur. Siz tamamilə sərbəstsiniz; iman gətirdiyiniz dini təbliğ edə bilərsiniz; heç kim sizə təzyiqlə göstərə bilməz, məcbur edə bilməz. Siz gecə-gündüz məsciddə ibadət edə bilərsiniz, dua edə bilərsiniz. Azad Rusiya cümhuriyyətində kimsə sizə deyə bilməz ki, dua oxuyub ibadət etməyiniz. Fəqət azad Rusiya cümhuriyyəti yalana, iftiraya insanlar arasında düşmənçiliyə yol verməz. Şura hökuməti həqiqət və ancaq həqiqət tələb edir; Şura hökuməti tələb edir ki, onun qanunlarını düzgün anlasınlar və düzgün başa düşsünlər.**

Vətəndaşlar: əgər molla məsciddə minbərdən deyirsə ki, Şura hökuməti məscidləri bağlayacaq, onda biz məscidləri bağlamarıq; çünki məscidin bura dəxli yoxdur. **Onda biz bu mollanı götürüb çölə atırıq və iftira söylədiyi üçün, fitnə-fəsad törətdiyi üçün onu inqilab məhkəməsinə çəkərik. İnqilab məhkəməsi isə amansızdır...**

İndi mən hazırkı vəziyyət məsələsinə keçirəm. Mən sizdən orasını gizlətmək istəmirəm ki, həqiqətən, siz müəllimlərin və mollaların çoxu Şura hökumətinə düşmən olmasanız da, ona qarşı bitərəf mövqe tutur.

Kommunizm ideyası sizin üçün anlaşılmazdır: elə bir aləm olacaq, elə bir vaxt gələcəkdir ki, hamı insanlar, hansı millətdən olursa-olsun, hansı dinə iman gətirmiş olurlarsa-olsunlar, hamı namuslu zəhmətlə, qardaşcasına, hamı bərabər və azad yaşayacaqlar; siz belə bir aləmi, belə bir vaxtı özünüz təsəvvür edə bilmirsiniz.

Siz heç ağılınıza gətirə bilmirsiniz ki, vaxt gələcək və insanlar o qədər yüksələcəkdir ki, onlar mənfur metal üstündə bir-birini didməyəcəklər. Mən yaxşı anlayıram: siz millətçisiniz, siz ancaq öz millətinizi sevirsiniz; çünki başqa millətdən olanlar kafirdir deyə başınızı doldurmuşlar. Siz dindarsınız, siz yalnız öz dininizi sevirsiniz, çünki sizə həmişə demişlər ki, ən yeganə və haqq olan din sizin dininizdir. Mənim özümü də belə öyrətmişdilər. Fəqət mən sizin hisslərinizin səmimiyyətinə şübhə edə bilərəm.

Əgər siz səmimiyyətlə və həqiqətən öz millətinizi və dininizi sevirsinizsə, onda hazırkı zamanın tələblərini başa düşməlisiniz və fəal surətdə olmasa da, heç olmazsa passiv surətdə Şura hökumətinə kömək etməlisiniz.

İstanbulu müsəlman şəhəri elan edən kim idi? Türkiyənin və İranın işğal olunması xüsusundakı cürbəcür gizli müqavilələri yırtıb dağıdan kim oldu?

Şura hökuməti olmadımı?

Sizin böyük ümidlər bağladığınız Türkiyə hazırda, islamın tarixi düşməni olan İngiltərənin dəmir pəncəsində inildəməkdədir. Zətən, bu saat Türkiyə varmı?

Mən sizə deyirəm: Türkiyə, Avropa Türkiyəsi yoxdur, İstanbulu və Türkiyəni xarici düşmənlərin hücumundan mühafizə edən qapı, boğazlar yoxdur. Bu qapının açarları İngiltərəyə verilmişdir.

Avropa Türkiyəsinin varlığı onun coğrafi vəziyyətindən çox asılı idi. Lakin siz bilirsiniz ki, hazırkı zamanda İstanbul ingilislərin əlindədir. **İndi bu saat Qafqaz da, bütün İran və Hindistan da ingilislərin əlindədir. Əgər siz oturub ax-uf edərsinizsə, əgər siz öz dostunuzu və düşməninizi tanımağı bacarmasanız, bütün müsəlman dövlətləri və islam ölkələri tez bir zamanda ingilislərin əlinə keçəcəkdir.**

Nə qədər ki, İngiltərədə Qladstonun nəsiləri olan lordlar hökmranlıq edəcək, islamı seven siz millətçilər müstəqil ola bilməyəcəksiniz.

Sizi və bütün İslam aləmini ancaq İngiltərədə baş verəcək inqilab azad edə bilər; çünki o zaman hökumət başında Lloyd Corc deyil, fəhlə və kəndçilərin nümayəndələri oturacaqdır.

Kim indi bu saat buna cəhd edir, dəmir kimi, qan içən Vilhelmi kim yıxmışdır?

Bunu edən rus inqilabı olmadımı? İngilis yırtıcılarını da yıxmağa can atan məhz həmin rus inqilabıdır.

Bəs rus inqilabını möhkəmlədən, genişlədən kimdir? Şura hökuməti deyilmi?

Demək, əgər siz həqiqətən öz millətinizi, dininizi sevirsənsə, Şura hökumətinin İngiltərə imperializmi ilə apardığı mübarizəsində tərəddüd etmədən həmin Şura hökumətinin köməyinə gəlməlisiniz. İndi bu saat sizin şüarınız bu olmalıdır: Avropa imperializminə, xüsusən İngiltərə imperializminə qələbə çalmağa can atan Şura hökumətinə kömək etmək!

Əgər sizin hissləriniz səmimi isə, mən sizi həmin yola dəvət edirəm; fəqət qeyri-səmimi hisslərə qapılanlara, yeni burjuaziyaya mən onu təklif etmirəm. Onlar üçün şüar yoxdur, müqəddəs heç bir şey yoxdur, mənfur metaldan başqa.

Mühazirədən sonra mollalardan biri mühazirəçiyə təşəkkür edib deyir ki, yaxşıdır mühazirəçi onları başa saldı; molla deyir ki, camaatı sakit etmək üçün mən də gedib onu başa salacağam.

İlk dəfə 1919-cu ildə Həştərxanda Zaqafqaziya müsəlmanları işləri üzrə komissarlıq tərəfindən kitabça şəklində nəşr edilmişdir.

***Azərb. SSR EA Respublika əlyazmaları
fondunda saxlanılan kitabçanın mətnindən
azacıq ixtisarla çap olunur.
Ruscadan tərcümə***